

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยกำลังประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร อันเนื่องมาจากการลดอัตราการเกิด และอัตราการตาย ทำให้แนวโน้มของโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุ (อายุเกิน 60 ปี บริบูรณ์) สูงขึ้น สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545) คาดว่า ในปี พ.ศ. 2533 - 2563 ประชากรผู้สูงอายุไทยจะเพิ่มเป็น 10.78 ล้านคน ขณะเดียวกัน ได้ศึกษาพบว่า จำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ เริ่มจากในปี 2543 มีผู้สูงอายุ 5.4 ล้านคน ในปี 2544 มีผู้สูงอายุ 5.6 ล้านคน ในปี 2545 มีผู้สูงอายุ 5.9 ล้านคน ในปี 2546 มีผู้สูงอายุถึง 6.1 ล้านคน ในปี 2547 มีผู้สูงอายุถึง 6.6 ล้านคน และคาดว่าในปี พ.ศ. 2558 จะมีผู้สูงอายุ 9 ล้านคน (หนังสือพิมพ์มติชน, 2548) โดยสถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งประเทศไทย ได้คาดประมาณจำนวนสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุ ตั้งแต่วัย 60 ปีขึ้นไป จะมีสัดส่วนเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และจะเพิ่มขึ้น 11.7% ในปี 2553 (หนังสือพิมพ์บ้านเมือง, 2547) จะเห็นว่าจำนวนประชากรสูงอายุมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วซึ่งอาจทำให้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและประชากรโดยส่วนรวมของประเทศได้

จะเห็นว่าในอนาคตผู้สูงอายุจะมีอัตราเพิ่มขึ้น และเป็นประชากรผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่มีความสำคัญ และเป็นกลุ่มที่มีผลต่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศ เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคมมาก่อน และยังเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า มีความรู้ และประสบการณ์ สามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้อีก นานับประการ บทบาทที่เด่นชัดของผู้สูงอายุได้แก่ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ มรดกทางวัฒนธรรม ให้แก่เยาวชนรุ่นหลัง เนื่องจากผู้สูงอายุมีศักยภาพทางด้านนี้ ซึ่งเกิดจากการที่ผ่านประสบการณ์มายาวนานจึงถือเป็นขุมพลังปัญญาของสังคมที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เป็นผู้นำ และเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่สังคม (วันเพ็ญ วงศ์จันทร์, 2539) ซึ่งสอดคล้องกับ โบสล์ (Bose, 1993) ที่ได้กล่าวถึงสถานภาพและบทบาทของผู้สูงอายุไว้ว่า มีหน้าที่อบรมสั่งสอนดูแลเด็กเล็กในเรื่องของศีลธรรม ประวัติศาสตร์ ประเพณี บทบาทของการเป็นปู่ ย่า ตา ยาย เป็นบทบาทที่อบอุ่น และเป็นส่วนเชื่อมต่อระหว่างสังคมวัฒนธรรม และเพชร สุนทรโรทก (อ้างถึงใน บรรจบ กงไกรราช, 2538) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของ ผู้สูงอายุในสังคมไทย พบว่าผู้สูงอายุมอง

ตนเองว่ามีบทบาทใน 2 ทางคือ บทบาทการเป็นผู้ควบคุมดูแลครอบครัว ช่วยอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน และบทบาทต่อชุมชน ในแง่ของการส่งเสริมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และถ่ายทอดความรู้ที่ต่าง ๆ แก่ชุมชน ผู้สูงอายุยังมองตนเองว่าเป็นผู้มีความรู้ค่าต่อครอบครัว ผู้สูงอายุสามารถช่วยแก้ไขปัญหาค่าความตึงเครียด และความขัดแย้งภายในครอบครัว ทั้งนี้เพราะประสบการณ์ที่มีมายาวนาน จึงสามารถใช้ความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญจัดการกับเหตุการณ์วิกฤตต่าง ๆ ได้ ดังนั้นปัญหาเกี่ยวกับผู้สูงอายุจึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้สูงอายุจะเป็นประชากรที่มีส่วนสำคัญ ในการพัฒนาประเทศ แต่ผู้สูงอายุก็น่าจะมีสิ่งที่บั่นทอนความสามารถหรือศักยภาพของตนกล่าวคือ ปัญหาประการหนึ่งที่พบเห็นได้ในผู้สูงอายุทั่วไปก็คือ ปัญหาในเรื่องการปรับตัว ผู้สูงอายุจำนวนมากมีความรู้สึกต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพและบทบาทของตน อีกทั้งร่างกายที่เสื่อมถอยลง บางครั้งก็ทำให้จิตใจ อารมณ์และความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุเสื่อมถอยไปด้วย

การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายนี้เป็นผลเนื่องมาจากเซลล์ต่างๆจะทำหน้าที่ลดลง (ชูศักดิ์ เวชแพศย์, 2538) ซึ่งส่วนใหญ่พบว่าผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุมักจะมีปัญหาสุขภาพทางด้านร่างกาย มีโอกาสที่จะเกิดการเจ็บป่วยหรือโรคต่างๆได้ง่าย การที่ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงในทางเสื่อมทางด้านร่างกาย ทำให้ผู้สูงอายุต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้มาเป็นผู้รับ และรู้สึกว่าตนเองด้อยความสำคัญลง ส่งผลกระทบทางด้านจิตใจและด้านสังคมทำให้เกิดความรู้สึกทางลบ เช่น เบื่อ หงุดหงิด เหนงา ทุกข์ใจ เสียหายที่อายุมาก (มาลินี วงษ์สิทธิ์, 2544) สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและอารมณ์ก็คือ การรับรู้ของผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุมักจะยึดติดกับความคิดและเหตุผลของตนเอง ไม่สนใจในการรับรู้สิ่งใหม่ๆ และลดความสนใจในสิ่งแวดล้อมรอบตัว พอใจในชีวิตที่เรียบง่าย ความมุ่งหวังในชีวิตลดลง การแสดงออกทางอารมณ์ของผู้สูงอายุมักจะรู้สึกท้อแท้ น้อยใจ รู้สึกว่าลูกหลานไม่ให้ความสำคัญกับตนเอง ส่งผลให้เกิดอารมณ์หงุดหงิดหรือโกรธง่าย การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมไทยในปัจจุบัน ทำให้วิถีชีวิตของบุคคลเปลี่ยนไปเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคมปัจจุบัน ประชากรวัยแรงงานต้องอพยพเพื่อแสวงหางานทำ ผู้สูงอายุต้องถูกทิ้งให้อยู่ตามลำพัง ผู้สูงอายุไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ ความเป็นตัวของตัวเองลดลง ต้องพึ่งพาผู้อื่น และสูญเสียบทบาทในฐานะผู้นำหรือผู้มีอำนาจในครอบครัว และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจของผู้สูงอายุจะเป็นไปในด้านลบอีกด้วย (อัมพร โอตระกูล, 2538)

นอกจากนี้ สุรกุล เจนอบรม (2538) กล่าวว่า การเกษียณอายุราชการหรือการออกจากงานประจำของผู้สูงอายุ ย่อมทำให้สถานภาพและบทบาทที่เคยเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นการสูญเสียบทบาทที่สำคัญที่สุดในชีวิต สังคมเริ่มแคบทำให้มีเวลาร่างมากขึ้น แม้แต่คนในครอบครัวก็ให้ความสำคัญลดน้อยลง อาจทำให้เกิดความเบื่อหน่ายในตนเอง ทำให้ชีวิตไร้สุข ภาวะเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญ ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุลดลง ดังนั้นการช่วยเหลือผู้สูงอายุให้ได้รับการดูแลเอาใจใส่ ให้มีความสุข ความพึงพอใจ ความสมบูรณ์ของร่างกาย และจิตใจ รวมไปถึงสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ตามอัตภาพและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี

แนวทางสำหรับการแก้ปัญหาผู้สูงอายุคือ การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น เนื่องจากการเข้าร่วมกิจกรรมจะสามารถทำให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง มีโอกาสคบหาสมาคมกับผู้อื่นโดยเฉพาะในวัยเดียวกัน (สุรกุล เจนอบรม, 2538) ได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ รู้จักเลือกงานอดิเรกทำในยามว่าง ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน และในบางครั้งการทำงานอดิเรกอาจทำให้เกิดมีรายได้เพิ่ม ซึ่งจะช่วยเหลือเสริม ด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุอีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนั้น เสาวพร เมืองแก้ว (อ้างถึงในคงวิทย์ ราชฎีเจริญ, 2539) ยังกล่าวถึงผู้สูงอายุในหลังปลดเกษียณว่าจะยังคงมีความสนใจในสังคมส่วนรวม และมีกิจกรรมต่างๆ เช่น อาจเข้าสมาคมตั้งชมรมเพื่อให้มีสถานที่พบปะกันในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือมีกิจกรรมในการให้ความรู้เรื่องต่างๆ เช่น ในกลุ่มของข้าราชการครูที่เกษียณราชการได้มีการจัดตั้งศูนย์ท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา ซึ่งถือเป็นการศึกษาตามอัธยาศัยในสิ่งที่สนใจและอยากจะทำเพิ่มเติม การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ด้วยกันก็จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีงานอดิเรกทำและยังเป็นการผ่อนคลายความกังวลและทำให้ชีวิตมีความสุขมาก ดังที่กล่าวมาข้างต้นผู้สูงอายุก็เป็นบุคคลที่สามารถถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ให้กับลูกหลานได้ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ จ.อุทัยธานี ได้จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุเพื่อถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีไทย ให้กับคนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป เช่นเดียวกับกลุ่มผู้สูงอายุ บ้านป่าแดด อ.แม่สรวย จ.เชียงราย ที่ได้สอนการทำของเล่นพื้นบ้าน การสอนดนตรี และมีกิจกรรมมอบให้กับลูกหลานเป็นการเชื่อมคน 2 วัยเข้าหากัน ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเห็นคุณค่าในตัวเอง เห็นว่าตนเองมีประโยชน์ ไม่ใช่เป็นเพียงผู้รับอย่างเดียวเท่านั้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ได้กำหนดให้มีการส่งเสริมสุขภาพให้ ผู้สูงอายุดูแลตนเองได้ทั้งร่างกาย จิตใจ อยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า

และมีศักดิ์ศรี ส่งเสริมครอบครัวและชุมชนให้มีส่วนร่วมในการดูแลและส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ มีการพัฒนาความเข้มแข็งของชมรมผู้สูงอายุ ส่งเสริมสุขภาพ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,2545) และจากแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 – 2564) ได้มียุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุเช่นกัน คือ มีมาตรการส่งเสริมความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพป้องกันดูแลตนเองเบื้องต้น ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุ ส่งเสริมด้านการทำงานและหารายได้ของผู้สูงอายุ สนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ โดยเปิดให้มีโอกาสเผยแพร่ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ และให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของสังคม สนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้และความสามารถเข้าถึงข่าวสารและสื่อ สนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย

ขณะเดียวกัน ในปัจจุบันที่มีการจัดตั้งองค์กรรัฐและเอกชนดำเนินการสนับสนุนส่งเสริมให้จัดตั้งกลุ่มเพื่อให้บริการแก่ผู้สูงอายุ เพื่อที่ผู้สูงอายุจะได้มาร่วมประกอบกิจกรรมตามความต้องการ สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน ได้บริการการศึกษาออกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ คือ กิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน และกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยในหลาย ๆ รูปแบบ ทั้งในการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานและการให้การศึกษ เพื่อช่วยพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุ โดยให้บริการทั้งในโรงเรียนประจำและโรงเรียนฝึกอาชีพเคลื่อนที่ นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ให้ความรู้ในการดำเนินชีวิต เช่น งานอาชีพ สุขภาพ กฎหมาย โภชนาการ โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมี สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เป็นหน่วยงานจัดทำหลักสูตรการดูแลผู้สูงอายุ รวมทั้งติดตามและควบคุมการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่ดำเนินการสอนตามหลักสูตร(สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ,2546)

เนื่องจากปัจจุบันมีการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุมากขึ้น โดยเป็นรูปแบบของศูนย์บริการผู้สูงอายุและชมรมผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก โดยกิจกรรมของแต่ละแห่ง จะแตกต่างกันไป แล้วแต่สภาพของท้องถิ่น นอกเหนือจากนั้นยังมีสมาคมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อผู้สูงอายุ เช่น สมาคมคลังปัญญาอาวุโสแห่งประเทศไทย ตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถด้านต่างๆมารวมกันเพื่อจัดให้มีกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เพิ่มพูนความรู้ ถ่ายทอดจรรยาบรรณความรู้ และประสบการณ์ต่างๆแก่เยาวชน (มาลินี วงษ์สิทธิ์,2544)

นอกจากนั้นยังมีองค์กรเอกชนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมช่วยเหลือผู้สูงอายุอีกหลายองค์กร ทั้งในรูปแบบชมรมผู้สูงอายุ สถานสงเคราะห์ ศูนย์บริการผู้สูงอายุ ฯลฯ โดยในปัจจุบัน มีชมรมผู้สูงอายุ โดยทั่วประเทศ 3,487 ชมรม บางชมรมดำเนินการเป็นเอกเทศ บางชมรมก็อยู่รูป

เครือข่ายของผู้สูงอายุ แห่งประเทศไทย บางชมรมก็อยู่ในเครือข่ายของหน่วยงาน กระทรวงต่างๆ (สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย,2539) แต่รูปแบบของชมรมผู้สูงอายุมีความไม่แน่นอน เนื่องจากจัดตั้งขึ้นมาแล้ว และหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นไม่มีการติดตามผลต่อเนื่อง ก็มีผลทำให้ชมรมที่ตั้งขึ้นต้องเลิกกันไป บางแห่งตั้งขึ้นแล้ว ไม่รู้จะทำอะไรต่อไป จึงมีแต่ชื่อ หากคนรับผิดชอบไม่ได้ อาจมาจากการก่อตั้งครั้งแรก ไม่มีอุดมการณ์ ไม่ทราบว่าจัดตั้งขึ้นมาทำไม และชมรมเป็นของใคร สำหรับสถานสงเคราะห์ ในปัจจุบันมีอยู่20แห่งทั่วประเทศ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ,2546) จะเป็นสถานที่ ที่เน้นการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ยากจนไม่มีที่อยู่อาศัย ไม่สามารถอยู่กับครอบครัวได้ หรือว่าต้องอาศัยอยู่คนเดียว เนื่องจาก บุตรหลานออกไปทำงานทำภายในตัวเมือง นอกจากนั้นแล้วยังมีศูนย์บริการผู้สูงอายุซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ได้ดำรงอยู่อย่างมีความสุขและอบอุ่นในบ้านปลายชีวิต กับครอบครัว สำหรับกิจกรรมก็จะมีผลคล้ายคลึงกับกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ และตอนเย็นภายหลังจากเลิกงานแล้วบุตรหลานก็สามารถมารับกลับบ้านได้

ปัจจุบันมีศูนย์บริการผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับครอบครัวของตนเองในปัจจุบันได้จัดตั้งขึ้น18 แห่ง ใน 11 จังหวัด คือในจังหวัด กรุงเทพมหานคร มีจำนวนศูนย์บริการผู้สูงอายุ 5 แห่ง ขอนแก่น 1 แห่ง ชลบุรี 1 แห่ง ชุมพร 1 แห่ง เชียงใหม่ 3 แห่ง ตรัง 1 แห่ง นครราชสีมา 2 แห่ง บุรีรัมย์ 1 แห่ง พิษณุโลก 1 แห่ง ยะลา 1 แห่ง และ ลพบุรี 1 แห่ง (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ,2546) ด้วยเหตุนี้ กรุงเทพมหานคร เป็นแหล่งศูนย์กลางสำคัญของประเทศในทุกๆด้าน นอกจากนั้นยังเป็นเมืองที่มีความเจริญเติบโตทางด้านเทคโนโลยีด้านต่างๆสูงและยังเป็นเมืองที่ประสบปัญหาต่างๆมากมาย เป็นสังคมเมืองที่มีความรีบเร่งในการดำรงชีวิตทำให้คนในสังคมเมือง มีความกดดันและนอกจากนั้น ยังเป็นจังหวัดที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ คือ 619,416 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ,2545) และยังเป็นจังหวัดที่มีศูนย์บริการผู้สูงอายุตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก คนในวัยสูงอายุที่อยู่ภายในสังคมเช่นนี้ย่อมต้องตกอยู่ในสภาพของการรู้สึกโดดเดี่ยวในสังคม การได้ทำกิจกรรมก็เป็นอีกทางที่สามารถช่วยให้ผู้สูงอายุได้รับความสุข การเข้าร่วมกิจกรรมกับทางศูนย์บริการผู้สูงอายุก็เป็นอีกทางหนึ่ง

ศูนย์บริการผู้สูงอายุ เป็นบริการไปเช้าเย็นกลับ กล่าวคือ บุตรหลานสามารถนำผู้สูงอายุมาส่งไว้ที่ศูนย์บริการผู้สูงอายุ ในตอนเช้าเพื่อที่ผู้สูงอายุจะได้เข้าร่วมกิจกรรม พบปะสังสรรค์ร่วมกับเพื่อนในวัยเดียวกัน โดยกิจกรรมที่จัดเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย การให้ความรู้ในด้านสุขภาพ โดยจัดแพทย์และพยาบาล จากศูนย์บริการสาธารณสุข มาให้ความรู้กับผู้สูงอายุ เพื่อที่ผู้สูงอายุจะได้นำไปปฏิบัติได้ด้วยตนเองที่บ้าน

กิจกรรมนันทนาการ เช่น ลีลาศ แอโรบิก เปตอง หมากฮอส หมากรูก กิจกรรมเสริมรายได้ เช่น การหารายได้เสริมของผู้สูงอายุ โดยจัดวิทยากรฝึกอาชีพให้แก่กลุ่มที่สนใจ และกิจกรรมด้านศาสนาและสังคม เช่น การร่วมทำบุญ งานบำเพ็ญกุศลตามประเพณี การไปทัศนศึกษา ฟังเทศน์ ฟังธรรม กิจกรรมเสริมความรู้ เป็นต้น เหตุที่กิจกรรม ทั้ง 4 กิจกรรม มีความโดดเด่นในด้านกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจาก แผนพัฒนาผู้สูงอายุได้สนับสนุน กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุในด้าน สุขอนามัย การศึกษา ความมั่นคงทางรายได้ และ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และนอกจากนั้นการจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ ยังต้องยึดถึงหลัก การจัดด้วย ซึ่งหลักในการจัดประกอบด้วย เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอน การประเมินผล สภาพแวดล้อมและสถานที่ อุปกรณ์และสื่อ

ปัญหาต่างๆ ของผู้สูงอายุ กับการเข้าร่วมกิจกรรมของ ชมรม สมาคม หรือว่าศูนย์บริการผู้สูงอายุ ที่กล่าวมาเป็นสิ่งที่น่าสนใจ ผู้วิจัยถึงพิจารณาเห็นว่าการศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นของผู้สูงอายุ ที่มีต่อการจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นสิ่งที่สำคัญในการปรับปรุงรูปแบบกิจกรรม เนื่องจากศูนย์บริการผู้สูงอายุเป็นสถานที่ ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้ามาใช้บริการ หรือเป็นสถานที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของผู้สูงอายุ ใน ศูนย์บริการผู้สูงอายุ เขต กรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน” ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มาเข้าร่วมกิจกรรม จึงทำให้ได้รับข้อมูลที่ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งผลของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ในการจัดการ ด้านมาตรฐานของการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ทำให้ทราบว่าผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน จะมีความคิดเห็นที่เหมือนกัน หรือแตกต่างกันอย่างไร โดยผู้วิจัยจะทำการศึกษาด้านต่างๆ 6 ด้านคือ ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านผู้สอน ด้านการประเมินผล ด้านสภาพแวดล้อมและสถานที่ ด้านอุปกรณ์และสื่อ โดยมีเหตุผลคือ เนื้อหาทั้ง 6 ด้านนี้เป็นเนื้อหาที่เป็นพื้นฐาน การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาเลือกศึกษาในผู้สูงอายุ ที่เป็นสมาชิกของศูนย์บริการผู้สูงอายุ ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 แห่ง คือศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง ศูนย์บริการผู้สูงอายุบางแค ศูนย์บริการผู้สูงอายุบางแค2 ศูนย์บริหารผู้สูงอายุทิพย์สุคนธ์ ศูนย์บริการผู้สูงอายุห้วยขวาง โดยมีสาเหตุในการเลือกพื้นที่วิจัย ในเขตกรุงเทพมหานคร เพราะเป็นศูนย์กลางของความเจริญทางวิทยาการ มีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากที่สุด อีกทั้งการประกอบกิจกรรมจะแตกต่างจากในพื้นที่อื่นๆ เพราะกรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างค่อนข้างมาก และมีการรวมตัวของผู้สูงอายุเพื่อทำกิจกรรมมากกว่าในพื้นที่ต่างจังหวัด ทำให้ข้อมูลมีความหลากหลายนอกจากนั้นผู้วิจัย จะทำ

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีภูมิหลังต่างกัน ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ เพราะจากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ตัวแปรเหล่านี้จะมีนัยสำคัญที่ส่งผลต่อความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างแต่ละบุคคลผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาว่าผู้สูงอายุที่มีเพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ แตกต่างกัน จะมีความคิดเห็นต่อการจัดโปรแกรมการศึกษาในระบบโรงเรียนเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้สูงอายุ ที่มีต่อการจัดโปรแกรมการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งหมด 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมสุขภาพ กิจกรรมเสริมรายได้ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมศาสนา ในด้านต่างๆ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านผู้สอน ด้านการประเมินผล ด้านสภาพแวดล้อมและสถานที่ ด้านอุปกรณ์และสื่อ
2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้สูงอายุ ที่มีต่อการจัดโปรแกรมการศึกษาในระบบโรงเรียน จำแนกตามตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้

สมมติฐานการวิจัย

ในการศึกษานี้ ได้ทำการศึกษา ความคิดเห็นของผู้สูงอายุ ในศูนย์บริการผู้สูงอายุ เขตกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการจัดโปรแกรมการศึกษาในระบบโรงเรียน ตามตัวแปรต้น และตัวแปรตาม ว่าจะมีระดับความคิดเห็นและเปรียบเทียบความคิดเห็นแตกต่างกันหรือไม่ โดยได้ศึกษางานวิจัยดังนี้

เพศ

นิภา แก้วศรีงาม (2532) กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ในด้าน เพศ ว่า ความแตกต่างกันในด้านเพศ เพศชาย และหญิง มีความแตกต่างกัน ในหลายด้าน รวมทั้งในด้าน ความคิดเห็น

จุฑาทิพย์ อภิรมย์ (อ้างถึงใน ยาจินต์ สินสุภา, 2544) ได้ศึกษา ด้านศักยภาพและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ และทัศนคติของผู้สูงอายุที่มีต่อกิจกรรมทางสังคมในชุมชนท้องถิ่น ที่จัดดำเนินการโดยภาครัฐและภาคเอกชน ในเขตเทศบาลเมืองนครราชสีมาในปี พ.ศ. 2537 พบว่า ผู้สูงอายุ

เพศชาย สนใจติดตามข่าวสารบ้านเมืองสูงกว่าเพศหญิงทุกด้าน ส่วนกิจกรรมต่างๆ ด้านศาสนา และกิจกรรมสุขภาพ พบว่า ผู้สูงอายุเพศชายจะออกกำลังกายมากกว่าเพศหญิง

อัฟซาล (Afzal,1995) ได้ศึกษาพบว่า กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรม จะเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เนื่องจาก สตรีสูงอายุจะมีปัญหามากกว่าเพศชาย เนื่องจากสตรีสูงอายุ มีความอ่อนแอและเป็นภาวะต้องพึ่งพิงมากกว่าผู้สูงอายุชาย นอกจากนั้นสตรียังมีปัญหาเรื่องความโดดเดี่ยว บางรายอาจมีความรู้ถึงว่าถูกทอดทิ้ง สตรีที่ถูกทอดทิ้งนั้นสาเหตุมาจาก การที่คู่สมรสเสียชีวิตก่อนหน้านั้น หรือว่าคู่สมรสของตนเองไปแต่งงานใหม่ ดังนั้น หากสตรีสูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมก็จะทำให้ปัญหาความ เหงา อ้างว้าง โดดเดี่ยว หดลงไป เนื่องจากได้ไปพบปะเพื่อนใหม่เพิ่มมากขึ้น

อายุ

สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย (2539) ได้ศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ พบว่า พบว่า ผู้สูงอายุที่ อายุ 80 ปีขึ้นไป มาเข้าร่วมกิจกรรมเพียง 5% เท่านั้น และผู้สูงอายุที่อายุ 70 – 80 ปี ก็มีจำนวนร้อยละ 15 เท่านั้นที่เข้าร่วมกิจกรรม จะเห็นว่า อายุ ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากชมรมผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะรับสมาชิกที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และสัดส่วนผู้สูงอายุของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมก็จะอยู่ในช่วง 60-69 ปี ซึ่งมีสัดส่วน ร้อยละ 65 นอกจากนั้นผู้สูงอายุที่มีอายุมาก ไม่สนใจที่จะทำกิจกรรมอย่างอื่นร่วมกับผู้อื่น นอกจากการไปฟังเทศน์ฟังธรรมเท่านั้น

อาชีพ

โสภิตา เมธาวี (2536) ได้ศึกษา เรื่อง การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุเมืองพล อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น พบว่า อาชีพ เป็นปัจจัยที่ช่วยเอื้ออำนวยให้บุคคลสามารถแบ่งเวลา เพื่อมาเข้าร่วมกิจกรรมต่างทางสังคมได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริวรรณ ศิริบุญ และมาลินี วงษ์สิทธิ์ ได้ศึกษาพบว่าผู้สูงอายุที่ไม่มาเข้าร่วมกิจกรรมเนื่องจาก ต้องประกอบอาชีพ มีถึงร้อยละ 41.5 และผู้สูงอายุบางคนมีภาระในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเอง และครอบครัว ทำให้ไม่มีเวลาว่างในการไปเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ เช่นผู้สูงอายุบางคน ต้องเลี้ยงดูหลานที่ยังมีอายุน้อย หรือไม่ก็ประกอบกิจการส่วนตัว หรือช่วยบุตรหลานประกอบกิจการที่บ้าน ทำให้ไม่มีความคิดเห็นที่อยากทำกิจกรรม แต่สำหรับผู้สูงอายุที่มีเวลาว่าง หรือว่างจากงานประจำ มักจะชอบทำกิจกรรม

ระดับการศึกษา

มารศรี นุชแสงพลี (2532) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ : ศึกษากรณีผู้สูงอายุชุมชนบ่อนไก่ กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ที่มีการศึกษาสูงจะมีความพึงพอใจในชีวิตสูง และมีความคิดในด้านบวกมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ และกลุ่มผู้ที่มีการศึกษา

สูงจะสามารถทำสิ่งต่างๆได้ดี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย (2539) ได้กล่าวไว้ว่าผู้ที่มีการศึกษาสูงจะมีความรู้สึกว่าตนเอง อยากที่จะทำประโยชน์เพื่อสังคม และส่วนรวม อยากที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งแตกต่างจากผู้สูงอายุที่ระดับการศึกษาต่ำ จะมีความคิดว่า อยากจะพักผ่อนอยู่กับบ้าน เลี้ยงหลาน อยู่บ้านเฉยๆ มากกว่า

หทัยรัตน์ บุญเสมอ (2541) ได้ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุใน ศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง พบว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้เรียน จะชอบสังเกตมากกว่าจะลงมือปฏิบัติ ซึ่งแตกต่างจากผู้สูงอายุที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี หรือว่าสูงกว่าปริญญาตรี จะชอบทำกิจกรรมลงมือปฏิบัติมากกว่า

รายได้

เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่จะทำให้บุคคลสามารถเลือกกิจกรรมที่ตนเองพอใจ และการมาเข้าร่วมกิจกรรมบางที่อาจจำเป็นต้องใช้ค่าใช้จ่าย เนื่องจากเงินเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีโอกาสที่จะกระทำกิจกรรมต่างๆ (สุรกุล เจนอบรม, 2534) นอกจากนั้นสมาชิกจะมีหลากหลายสถานภาพ มีความแตกต่างในเรื่องฐานะการเงินค่อนข้างมาก เป็นผลทำให้สมาชิกผู้ที่มีฐานะทางการเงินสูงมีส่วนในการจัดบริหารชมรม มากกว่าสมาชิกผู้ที่มีฐานะทางการเงินต่ำ ดังนั้นผู้ที่มีฐานะทางการเงินสูงก็จะเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือเสนอแนะกิจกรรมได้มากกว่า ส่งผลให้อยากที่จะมาเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากรู้สึกว่าคุณเองมีความสำคัญ (สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย, 2539)

พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และคณะ (2523) ศึกษาพบว่าผู้สูงอายุยังต้องการคงไว้ซึ่งความภูมิใจและศักดิ์ศรีของตนเองในด้านเศรษฐกิจ โดยผู้สูงอายุร้อยละ 25 ต้องการให้รัฐช่วยจัดหางานอาชีพให้ทำเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้โดยมิได้คิดว่าจะได้รับความช่วยเหลือเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

จากการประมวลงานวิจัย ผู้วิจัยขอตั้งสมมติฐานการวิจัยว่า ความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของ ศูนย์บริการผู้สูงอายุ ในเขตกรุงเทพมหานคร มีความแตกต่างกัน ในด้าน อายุ เพศ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

1. ในการศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาความคิดเห็นของผู้สูงอายุ ที่มีต่อการจัดโปรแกรม การศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้ง 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมสุขภาพ กิจกรรมเสริมรายได้ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมศาสนา โดยศึกษาถึงระดับความคิดเห็นของผู้สูงอายุใน 6 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านผู้สอน ด้านการประเมินผล ด้านสภาพแวดล้อม และสถานที่ ด้านอุปกรณ์และสื่อ

2. ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของศูนย์บริการผู้สูงอายุ ในเขต กรุงเทพมหานคร จำนวน 5 แห่ง คือที่

ศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุดินแดง

ศูนย์บริการผู้สูงอายุบางแค

ศูนย์บริการผู้สูงอายุบ้านบางแค 2

ศูนย์บริการผู้สูงอายุบ้านทิพย์สุนันท์

ศูนย์บริการผู้สูงอายุห้วยขวาง

2. ตัวแปรที่จะศึกษา

ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้

ตัวแปรตาม ได้แก่ ความคิดเห็น ที่มีต่อการจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้งหมด 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมสุขภาพ กิจกรรมเสริมรายได้ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมศาสนา ในด้านต่างๆ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านผู้สอน ด้านการประเมินผล ด้านสภาพแวดล้อมและสถานที่ ด้านอุปกรณ์และสื่อ

ข้อตกลงเบื้องต้น

เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีปัญหาทางด้านสายตา จึงไม่สามารถเขียนแบบสอบถามได้ตามคำฟัง ดังนั้นผู้วิจัยจะทำการรวบรวมข้อมูลโดยการกรอกแบบสอบถามด้วยตนเอง โดยเป็นผู้อ่านแบบสอบถามให้ฟัง แล้วให้ผู้สูงอายุตอบปากเปล่าให้ผู้วิจัยฟัง หลังจากนั้นผู้วิจัยจะเป็นผู้ทำการตอบแบบสอบถาม

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ไม่จำกัดเพศ ที่เข้าร่วมกิจกรรมของ ศูนย์บริการผู้สูงอายุในเขต กรุงเทพมหานคร
2. กิจกรรมการศึกษาอนุกระบวนโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมที่ศูนย์บริการผู้สูงอายุจัดขึ้น ทั้งหมด 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมสุขภาพ กิจกรรมเสริมรายได้ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมศาสนา สำหรับผู้สูงอายุ
3. ศูนย์บริการผู้สูงอายุ หมายถึง ศูนย์บริการผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุดินแดง ศูนย์บริการผู้สูงอายุบางแค ศูนย์บริการผู้สูงอายุบ้าน บางแค 2 ศูนย์บริการผู้สูงอายุบ้านทิพย์สุคนธ์ ศูนย์บริการผู้สูงอายุห้วยขวาง
4. ความคิดเห็น หมายถึง ความเชื่อ ความเข้าใจ เฉพาะบุคคลที่มีต่อการจัดโปรแกรม การศึกษาอนุกระบวนโรงเรียน ในศูนย์บริการผู้สูงอายุ เขต กรุงเทพมหานคร
5. โปรแกรมการศึกษาอนุกระบวนโรงเรียน หมายถึง เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอน การประเมินผล สภาพแวดล้อมและสถานที่ อุปกรณ์ และสื่อ
6. กิจกรรมสุขภาพ หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ เช่น การ ให้คำแนะนำเรื่องอนามัย การตรวจสุขภาพ ตรวจโรคประจำปี เชิญแพทย์ พยาบาล ผู้รู้ในเรื่อง อนามัยและสุขภาพมาบรรยาย
7. กิจกรรมเสริมรายได้ หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อฝึกอาชีพให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุที่สนใจ
8. กิจกรรมนันทนาการ หมายถึง เป็นกิจกรรมจัดขึ้น เพื่อความสนุกสนาน รื่นเริงตาม โอกาสและความพอใจของสมาชิก นอกจากนั้นยังเป็นกิจกรรมการออกกำลังกาย เช่น ลีลาศ แอโรบิค ปิงปอง แบดมินตัน หมากฮอส เปตอง หมากรูก ทัศนศึกษา
9. กิจกรรมศาสนา หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสได้ทำบุญ งาน บำเพ็ญกุศลตามประเพณี ฟังเทศน์ฟังธรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบความคิดเห็นของผู้สูงอายุ ในศูนย์บริการผู้สูงอายุ เขต กรุงเทพมหานคร ที่มีต่อการจัด โปรแกรมการศึกษาอนุกระบวนโรงเรียนศูนย์บริการผู้สูงอายุในเขต กรุงเทพมหานคร
2. ใช้ผลการวิจัยให้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงพัฒนาโปรแกรมการจัดการศึกษาอนุกระบวน วิทยาลัย สำหรับผู้สูงอายุต่อไป